

v úvahu, že to byli namnoze neprávnicki, podařilo se H. J. Wolffovi lépe než se dosud dalo, rekonstruovat spleť skutkové děje, jež byly podkladem výkladů, řečníky stran často úmyslně zmatených. Obdivuhodný je zejména způsob, jak ony skutkové děje přibližuje našemu nazírání. Také v tom je nemalá cena jeho práce. Jak naznačeno, je v ní mnoho hypotetického, ale to není při povaze a stavu pramenů jinak možné. Je v ní také mnoho diskusního, ale ty výsledky, které jsou nesporné, zaručují jí trvalé místo v dějinách poznávání řeckého práva. Proto a pro vzornou metodickou cestu prameny je nutno tento příspěvek k attickému právu procesnímu označit za mistrovské dílo.

Jiří Cvetler

Milan Bartošek, Římské právo a socialistická společnost, Rozpravy ČSAV, řada společenských věd, ročník 76, sešit 12 Academia 1966, 106 stran

Hluboký zájem o studium římského práva ve starších i moderních státech má své historické opodstatnění; zkušenost římského práva se nejen v jednotlivých stádiích jeho recepce objektivizuje v daném pozitivním právu, ale i věda o římském právu, právní romanistika, se stává neodlučitelným faktem každé novější a moderní právní kultury.

Ani specifický přístup k římskému právu v jednotlivých zemích tuto romanistickou tradici nikterak neoslabuje, neboť je určován především rozdílnými historickými a sociálně politickými podmínkami, v nichž se římské právo uplatňuje. Socialistické právo, jehož nynější znaky nemají zdaleka ještě konečnou historickou podobu, víceméně od počátku své existence mj. hledá ony vlastnosti římského práva, které mají pro moderní právní kulturu nikoliv dočasnou, nýbrž trvalou a objektivní hodnotu, a usiluje o jejich organické využití v nových sociálně politických poměrech. Tento postoj k římskému právu posléze zaujímá socialistické právo a právní věda přesto, že v určitém období převládající dogmatické hledisko marxistické právní vědy i praxe v podstatě tradici římského práva v socialistické společnosti zamítlo a tematika římského práva se stala nivelizovanou součástí obecných právních dějin.

Bartoškova studie o úloze římského práva v socialistické společnosti je jednou z nečetných prací, které usilují uchovat římskému právu jeho skutečnou hodnotu a stanovit v nových podmínkách směr jeho studia popř. využití, tj. přispět také k rozvoji marxistické romanistiky. Autorství Milana Bartoška nepřekvapuje, poněvadž Bartošek už dávno předtím, v letech 1945—49, dal najevo svůj velký vědecký zájem a znalosti v tomto oboru několika statěmi. Ve svých úvahách o nynější romanistice mohl tedy autor čerpat z rozsáhlých znalostí dosavadní romanistické literatury, v tom také znalosti sporů, které se kdy o římské právo mezi romanisty vedly a které samy o sobě představovaly důležité problémy využití římského práva v nejnovější době. Bartošek správně pochopil, že ovšem nepůjde o prosté uplatnění kontinuity tohoto vědního oboru, nýbrž o zásadnější metodologickou konfrontaci, která by se měla pokusit jednak o překonání dogmatického negativismu marxistické vědy a jednak stanovit — mnohdy poprvé — hlavní směry marxistického studia římského práva. Záměr práce chce mít principiální charakter, a to jak při kritice buržoazní romanistiky (tj. i při polemice se západními autory) tak

i při budování nového oboru tzv. marxistické romanistiky, který ještě nemá v marxistické vědě hlubší tradici.¹

Úkol, který si autor ve své práci vytyčil, je současně velmi obtížný, protože jeho řešení nemá v marxistické literatuře obdobu a konfrontace nejširších filosofických, ideologických a sociálních souvislostí při zkoumání římského práva předpokládá hodnotné dílčí práce a ujasněné metodologické stanovisko příbuzných oborů právní vědy; přitom je známo, že např. předchozí stagnace vědecké práce v teorii práva, dějinách státu a práva, občanském právu i v jiných oborech dodnes znemožňuje dospět v mnohých otázkách k hlubším a relativně konečným zobecněním.

Je jen s podivem, že M. Bartošek se uchýlil k tak značnému zjednodušení tématiky tím, že větší část své práce věnoval schematické polemice s tzv. buržoazními romanisty a zásady nového romanistického výzkumu traktoval na základě dávno překonané mechanické aplikace zastaralých pouček historického materialismu, jimiž prokládal sporné pozitivní údaje o studiu římského práva. I když je nutno podporovat záměr, s nímž Bartošek přišel, sotva lze souhlasit s jeho metodou zpracování, která v době, kdy práce vyšla, úsilí o renesanci romanistiky v marxistické právní vědě spíše ztěžuje. V šedesátých letech a tím spíše kolem r. 1965 bylo ovzduší v právní vědě již do té míry příznivé, že nikdo ve snaze podnítit zájem o soustavné studium či rehabilitaci římského práva nebyl nucen sáhnout k nadsazeným útokům vůči buržoazní romanistice a používat namísto věcného rozboru institucí a vývoje (resp. recepce) římského práva propagandistického klišé dogmatické literatury, jež se pokoušela neodůvodněně aplikovat na romanistiku vypjaté kategorie ideologie a politiky, ačkoliv jde již o obor z větší části indiferentní, jak lze také vyvodit z hierarchie věd.

Takový postup volí Bartošek v celé první části své studie a teprve v posledním menším oddílu (zejména kapitoly o předmětu právní romanistiky a metodách studia římského práva) přechází k věcné analýze, která také podle mého názoru má opravdovou vědeckou hodnotu a opět plně dosvědčuje nepochybnou autorovu romanistickou erudici.

Je jen litovat, že se v úvodu práce Bartošek nezabývá hlouběji pojmem a předmětem vědecké discipliny označované marxistická romanistika a ulpívá ve svém hodnocení buržoazní vědy o římském právu na ideologickém schématu třídní podstaty práva a právní vědy, jejího reakčního či pokrokového zaměření, idealistického nebo materialistického filosofického základu atd. Buržoazní romanistika není přece exponovanou politizující vědou, v jejíž souvislosti by se mělo mluvit o „krachu“ buržoazní vědy (str. 14), Říjnovou socialistickou revoluci charakterizovat jako „tvrdý úder zleva“ (aniž je zmíněna zvláštní povaha carského práva) a zdůrazňovat, že marxistická romanistika, na rozdíl od buržoazní, je ideově pevná, otevřeně ideologická, politická a třídní. Otázka postavení a stanoviska otroků je jistě důležitou součástí historie otrokářského státu a práva a byla mnohdy buržoazními autory přehlížena (zejména pokud jde o studium jednotlivých institutů římského práva), avšak nelze souhlasit s Bartoškem, když ji pokládá za jedno ze základních kritérií při hodnocení „vědeckosti“ a „třídnosti“ buržoazní romanistiky (např. str. 15

¹ V třídění práce se objevují témata základní povahy, např. Celková charakteristika buržoazní romanistiky, Metodologické vady buržoazní romanistiky, Povšechné rysy marx. romanistiky apod.

a 61); z tohoto hlediska lze spíše západním romanistům vytýkat, že zanedbali teoretické zkoumání otázky, jak je možné, že v klasickém římském právu a později v recepčním procesu se eliminují právní instituty a principy, které se v buržoazních státech nejen vymaňují z ekonomických a politických institutů otroctví, nýbrž začínají mít nadčasový a třídně indiferentní charakter resp. slouží jako logickotechnická pomůcka, kterou akceptuje i socialistická právní technika. Ostatně určitý proud dnešní romanistiky se soustřeďuje na tuto aplikovanou oblast římského práva v moderních právních systémech bez ohledu na zmíněné sociální podmínky. I pro dnešní vyspělý buržoazní stát je otroctví anachronismem a západní věda se nemusí obávat jeho širší analýzy. Ani výtky buržoazní romanistice, že se zajímá převážně o římské *ius privatum*, není v tomto směru případná. Obecné právní pojmy jako je spravedlnost, subjektivní právo apod., rozpracované v západní romanistice, mají své opodstatnění, pokud v římském právu a nauce byly náznakem právních vztahů, které se vymykaly rámci jinak brutální třídní společnosti, a v dalším vývoji právního myšlení sehrály demokratizující úlohu stejně jako v politické vědě např. ideje platonského komunismu a antický pojem demokracie a přirozeného práva.

V tzv. velké polemice se západními romanisty ztrácí smysl Bartoškův důraz na tézi, v níž právo je chápáno jako výsledek třídního boje a podle níž právo i vyučování právu spadá do oblasti ideologie. Je-li vhodné připomenout marxistické vymezení obecného pojmu práva, může obstát jen všestrannější pojetí, které zaujímá kritické stanovisko k Vyšinského definici práva a které konstatuje i třídně značně zprostředkované sféry práva popř. politicky indiferentní právní instituty spadající do sféry techniky apod. Rozdíl mezi otrokářským a prvotně pospolným zřízením Bartošek chápe zbytečně příkře nejen z hlediska celkového společenského pokroku (ač otrokářský systém představuje vyšší stupeň vývoje společnosti), nýbrž i z hlediska pravidel chování bez ohledu na to, že římské právo přejímá obrovské množství dřívějších obyčejů.

Toto neprávem zúžené metodologické hledisko pak zkresluje jinak správný autorův požadavek, aby při výkladu římského práva nauka přihlížela i k tzv. mimoprávním prvkům, zejména pokud v jeho světle převážně hodnotí nejnovější buržoazní právní nauku vcelku. Z téhož důvodu pokládám za povrchní poznámky, které autor uvedl vůči normativní teorii a při hodnocení role právního formalismu a dogmatiky vůbec (str. 23), jež zdaleka nelze pokládat jen za „lék proti krizi“ tehdejší buržoazní společnosti. Ani krize interpolační metody se nedá bez dalšího srovnávat s osudem romanistiky v nacismu.

Obdobným způsobem M. Bartošek rozvíjí tzv. velkou metodologickou polemiku (str. 34 a dal.), již se několik let předtím účastnil na stránkách zahraničních časopisů a kterou v této recenzované studii uzavírá. Zvláštní a neobvyklé je na této pasáži to, že Bartošek ostře kritizuje hlavního, ne-li jediného představitele západní romanistiky F. Biondiho (kromě F. Collotiho) za jeho názory na marxistickou romanistiku, jejíž ztrnulá hlediska tlumočil předtím v podstatě sám Bartošek (srov. str. 34–67). Biondi samozřejmě není marxista a k marxismu má podstatné výhrady, což by u nás nemělo zůstat bez odpovědi, avšak domnívám se, že Bartošková schématická a zjednodušující interpretace marxistického hlediska v otázkách romanistiky nemohla na mezinárodním vědeckém fóru přinést mnoho pozitivního a nepochybně vyvolala zbytečně podrážděnou odezvu západních romanistů, která v některých otázkách měla po mnoho let tendenci k dorozumění nebo alespoň toleranci. Je

také při nejmenším sporné, zda při utváření samostatného marxistického pojetí má čs. romanistika opomíjet dosavadní pozoruhodné polské a jugoslávské práce z tohoto oboru a přejímat všechny závěry sovětských autorů z padesátých let.

Poslední část Bartoškovy studie zkoumá, jak už řečeno, vlastní předmět marxistické romanistiky a poukazuje na zvlášť důležité problémy studia a výuky římského práva v socialistických zemích. Zde naopak autor dle mého názoru uplatnil své rozsáhlé znalosti z oboru romanistiky v plné šíři a poskytl řadu cenných úvah o římském právu, na které by naše romanistická věda měla navázat. I když vymezuje předmět romanistického studia poměrně stručně, vyjádřil velmi závažné hledisko marxistické romanistiky spočívající v tom že je nezbytné i dnes hlouběji zkoumat samotné římské právo, jeho periodizaci a systematiku, abychom tím spíše mohli porozumět recepčním (zejména také jevu, jakým je pandektní právo) a jeho vlivu na nejnovější právní systémy, tj. zároveň zjistit, co z římského práva bylo omezeno rámcem otrokářské společnosti a dalších předsocialistických formací, jakým způsobem došlo k zprostředkování kontinuity římského práva právem buržoazním a z čeho mohou čerpat socialistické právní systémy a marxistická právní věda.

V této souvislosti autor správně upozorňuje na to, že součástí vědy o římském právu bude studium římského státu a jeho vztahy s právem stejně jako etické kategorie a římská „právní ideologie“, tj. názory římských právníků, kteří právo tvořili, vykládali a aplikovali. (Zdá se, že z tohoto důvodu se v práci používá jednak pojmu romanistika a jednak specializovaná právní romanistika.)² Uvádí i zajímavý politologický námět o vztahu státu a dokonalého práva, který umožňuje i paralelní srovnání s úlohou práva v totalitních státech.³ Vystane tím i otázka zkoumání římského práva veřejného, které bylo v romanistice podceňováno, ale které Bartošek nedostatečně odůvodňuje.

Při zkoumání úlohy římského práva v socialistické společnosti se však autor více zaměřil na cíle didaktické a otázku výuky římského práva, takže ve své studii nedořešil problém, proč a v jakém smyslu má být navrhované rozšířené studium římského práva zařazováno do historie státu a práva, ani otázku historizace či aktualizace (praktického využití v pozitivním právu), kde se snad rozpačitost marxistické právní vědy projevila nejvýrazněji. Nicméně kdyby vhodnou formou (podobně jako v Polsku a Jugoslávii) se metodicky propracovaly a realizovaly Bartoškovy náměty o výuce římského práva tak, aby studenti zvládli vynikající právní logiku, obsaženou v kazuistice římského práva, naučili se při tom řešit právní problémy v legislativě i aplikační praxi a získali všechny předpoklady právního myšlení, splnila by poslední část posuzované práce i jeden z důležitých praktických úkolů právní romanistiky v socialistických zemích.

Vladimír Veverka

² Bartošek věnuje této otázce pozornost i tím, že na jiném místě opět zdůrazňuje studium nejen římského práva, ale i vědecké tradice a způsob nalézání práva (třebaže kazuistického) jakožto vědecké operace, jež umožní zkoumat i vlastnost práva jakou je jeho pružnost a přizpůsobivost.

³ Srov. i poznámky o osudu romanistiky ve fašistických státech.